

УДК 821.161.2.09 Франко І.

Микола Зимомря
Дрогобицький державний педагогічний
університет ім. І. Франка

ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ ДОРОБОК ІВАНА ФРАНКА В КОНТЕКСТІ МІЖКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ

У статті йдеться про перекладацький доробок Івана Франка з проєкцією на твори німецькомовних авторів. З'ясовано Франкові визначальні засади як майстра художньої інтерпретації на рівні концепту «мова оригіналу — мова мети». Висвітлено аспекти реценції в оцінках І. Франка.

Ключові слова: переклад, художня інтерпретація, реценція, культурний простір.

Mykola Zymomria. Przekładowa spuścizna Iwana Franki w kontekście przestrzeni międzykulturowej. W artykule mówi się o przekładowej spuściznie Iwana Franki z projekcją na utwory autorów niemieckojęzycznych. Wyjaśniono decydujące zasady Franki jako mistrza artystycznej interpretacji na poziomie konceptu „język oryginału — język celu”. Wyświetlono aspekty recepcji w ocenach I. Franki.

Słowa kluczowe: tłumaczenie, artystyczna interpretacja, recepcja, przestrzeń kulturowa.

Mykola Zymomrya. I. Franko's Heritage in Translation: Range of Cultural Area. The article focuses on Ivan Franko's translations of the works of German writers. Franko's main principles as a master of artistic interpretation on the level of the “source language — target language” concept have been highlighted. The reception aspects in I. Franko's estimations have been described.

Key words: translation, artistic interpretation, reception, cultural area.

Іван Франко (1856–1916), виступаючи у різних літературних жанрах, завжди був активним носієм диференційної рецепції слова. Як «робітниця на полі людського поступу», власне, література й була тим осердям культурного простору, що синтезувала творчі досягнення духовного розвитку українського народу. Тому й закономірно, що під Франковим пером саме культурний простір був панорамним і набув у його розмаїтій спадщині сакрального значення. Так, у передмові до збірки «Поєми» (Львів, 1899) її автор гранично чітко обґрунтував визначальні засади й тенденції стану взаємодії різних форм суспільної свідомості, сказати б словами Гегеля, у сенсі «досвіду свідомості» («Erfahrung des Bewusstseins») з урахуванням природної необхідності — продуктивно прочитати духовні надбання різних народів шляхом *перекладу* з мови оригіналу мовою мети. Проникненню у глибинні чинники складного й багатогранного процесу взаємодії національних культур сприяють передусім такі її характерні магістральні лінії, як міжлітературні зв'язки, рецепція та переклад. Задля справедливості доцільно наголосити: у дотеперішньому франкознавстві було чимало наукових розвідок і монографічних студій, присвячених досліджуваній тут проблематиці. Згадати хоча б імена таких українських і зарубіжних учених, як О. Астаф'єв, Ф. Арват, О. Білецький, Ю. Бойко-Блохин, М. Возняк, А.-Г. Горбач, О. Грабовецька, Я. Грицков'ян, І. Денисюк, О. Дзера, О. Домбровський, М. Жулинський, Р. Зорівчак, Г. Косів, О. Лучук, Ж. Ляхова, М. Москаленко, Н. Науменко, Я. Погребенник, Р. Радишевський,

О. Рот, І. Теплий, Т. Шмігер, а також Г. Витженс, Р. Гебнер, П. Кірхнер, Е. Райснер, С. Сімонек, М. Якубець. Звісно, не йдеться про однаково докладну оцінку праць названих науковців, бо вони — різної вагомості.

Питання теорії й практики перекладу І. Франко порушував у багатьох вступних статтях до видань творів, приміром, В. Шекспіра, Й.-В. Гете, Г. Гайне, Г. Клайста, К. Гавлічека-Боровського, а також у численних виступах, що містять критичні оцінки перекладацького доробку П. Куліша, М. Старицького, Л. Боровиковського, А. Кримського, С. Руданського, П. Ніщинського, А. Крушельницького, О. Маковея, О. Шухевича, Юлії Віргінії, С. Шпойнарівського. Проте — у зв'язку з предметом цієї теми — особливо важливі такі ґрунтовні Франкові праці, як «Шевченко по-німецьки», «Шевченко в німецькій одязі», «Шекспір в українців», «Переклади українських творів», «Передмова (до збірки «В наймах у сусідів»)», «Переклади Шевченка на сербську мову», «Адам Міцкевич в українській літературі», «Інтернаціоналізм і націоналізм у сучасних літературах», «Література, її завдання і найважливіші ціхи», «Теорія і розвій історії літератури».

І. Франко як майстер художньої інтерпретації, поза всяким сумнівом, однозначно робив вододіл між масивом оригінального українського письменства, з одного боку, та перекладним — з другого. В освоєнні творчих здобутків того чи іншого народу він вбачав об'єктивний критерій духовного спілкування, що історично складається і розвивається між різними національними літературами. «Передача чужомовної поезії, поезії різних віків і народів рідною мовою, — підкреслював І. Франко, — збагачує душу цілої нації, присвоюючи їй такі форми і вирази чуття, яких вона не мала досі, будуючи золотий міст зрозуміння і спочування між ними і далекими людьми, давніми поколіннями» [27, 7]. Це узагальнення засноване на комплексному розумінні суспільного розвитку, історичних, політичних і соціальних факторів. Воно дає можливість розсунути рамки сприйняття результативного (за сприятливих умов) збагачення культур на рівні їхньої безперервної взаємодії — явища глибоко закономірного, яке має, за висловом Н. Над'ярних, «своє коріння, свою історичну логіку» [18, 9].

Що зумовлює безпосередню чи опосередковану взаємодію духовних змагань різних народів? Адекватну відповідь на це запитання дав І. Франко. Визначний теоретик і практик художньої трансформації слушно розглядав міжлітературні зв'язки та їхню найпродуктивнішу ланку — переклад — як одну із тих визначальних домінант, що спричиняє ефект розпросторення стану взаємозбагачення національних культур. Звідси — взаємопроникнення національного коду, власне, у призмі своєрідного діалогу «своє — інакше», а відтак поступове набування традиції його присутності у світовому літературному річищі. Ще одне. Адекватний переклад відіграє роль ідентифікатора носія мови, що добре проступає з її змістової тканини. Звідси можна дійти висновку: І. Франко усією багатогранною діяльністю утверджував *переклад на рівні норми*, визнаючи за ним «акт найвищої дружби» [23, 6] між народами. Як геніальний творець інтерпретації, він прогнозував закономірне перетворення літературних зв'язків у невичерпне джерело такого дійства, яке уможливорює справжній, а не показний (декларативний) взаємообмін між національними культурами. На «перехресті» глибинних, а не поверхових

взаємозв'язків автор славнозвісного естетико-психологічного трактату «Із секретів поетичної творчості» окреслював нерозривну єдність ідейного та естетичного змісту саме з проекцією на мистецтво перекладу. Тут має місце важливий акцент: переклад «в'яже, а не розділяє народи», а його носій — «ясне світло свідомості» — покликаний закликати їх до боротьби за найвищі людські і громадські ідеали — свободу, рівність і братерство всіх людей. Вдаючись до інтерпретації творів — продуктів різних віків, культур і народів, — І. Франко головне своє завдання вбачав у тому, щоб кожна з обраних літератур засяяла на українськомовному ґрунті всіма «оригінальними прикметами, основними особливостями її народного гумору і народного пафосу, властивостями її вислову, літературного стилю, поетичної техніки» [26, 61]. З цього погляду важко переоцінити внесок І. Франка як теоретика та практика перекладацького мистецтва. Варто ще раз підкреслити: автор збірки «З вершин і низин» завжди прагнув зробити українську літературу об'єктивно знаною і ширше — відомою «робітницею на полі людського поступу». Тому й не дивно, що у колі його творчих зацікавлень так органічно пов'язані духовні пласти інших народів і різних епох: староанглійські, старогрецькі, староіндійські, староісландські, старонімецькі, староугорські, старошотландські словесні пам'ятки; албанські, болгарські, італійські, іспанські, китайські, німецькі, польські, португальські, румунські народні пісні; твори античних письменників і співців епохи Відродження; зразки англійської, американської, болгарської, італійської, німецької, польської, російської, словацької, французької, чеської літератур. Цей перелік яскраво підтверджує справедливість висновку, якого дійшов М. Коцюбинський: «Віддавшись творчості в галузі художньої літератури, Франко поставив собі за мету зробити доступними своєму народові багатства європейської класичної літератури» [4, 394]. У зв'язку з цим треба відзначити той факт, що перекладацька спадщина І. Франка все ще чекає на системну оцінку, докладний аналіз всього його творчого доробку. Це стосується також і розгляду теми, що є об'єктом цього повідомлення. Цей висновок не перекреслює вагомого звучання дослідницьких праць, які належать Б. Бендзару [2], І. Журавській [9], Л. Осовецькій [20], Я. Ривкісу [22], Л. Рудницькому [24], О. Хомицькому [32], Я. Яремі [34] та ін.

Рецепцію німецької літератури та її якісні лінії можна переконливо проілюструвати крізь призму Франкового прочитання передусім творів Фрідріха Шиллера (1759–1805). При цьому слід зауважити: йдеться також про роль переємності традицій сприйняття класика німецької літератури в Україні. Адже «львівська школа» в історії художнього перекладу Шиллерового слова на слов'янські мови загалом мала суттєве значення. До неї належали такі львівські поети-перекладачі, як А. Беловський (1806–1876), Я. Камінський (1777–1855), Л. Семенський (1807–1877), а також Й. Левицький (1801–1860). Власне, Йосип Левицький [19] і започаткував українську шиллеріану, коли 1839 року переклав поему Фрідріха Шиллера «Пісня про дзвін». Тут нема потреби докладно зупинятися на аналізі спроби Левицького появити українському читачеві велич майстра німецького слова. І. Франко дав аргументовану оцінку цьому тлумаченню. За його слушним твердженням, поема Фрідріха Шиллера перекладена Й. Левицьким «доволі дивоглядною мовою». Тут проступає зримо від'ємна оцінка. Однак попри низьку художню вартість його інтерпретації, все ж

переклад Й. Левицького був своєрідним відкриттям. Воно відіграло певну роль в освоєнні Шиллерової поезії напередодні «весни народів» 1848–1849 рр. Бо ж саме на цей час і припадає дієва фаза входження однієї з кращих драм Шиллера — трагедії «Підступність і кохання» — у свідомість громадськості України. Мовиться про її українськомовне відтворення з-під пера Івана Вагилевича. Доводиться тільки пошкодувати, що рукопис перекладу одного з творців «Русалки Дністрової» не дійшов до читача. Аналогічна доля спіткала й хронологічно наступні перекладацькі спроби. Вони пов'язані з популяризацією Шиллерового набутку з боку Я. Головацького, який активно зацікавлював о. Беднаржа (він же Г. Боднар, Г. Боднаренко) перекладати твори Ф. Шиллера. Так, 10 вересня 1848 року о. Беднарж надіслав Я. Головацькому низку своїх перекладацьких «кавалочків» з надією, що, може, «котрий сподобається Вам та вмістите в якій часописьмі» [17].

Примітно, що у фонді Я. Головацького відділу рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника зберігається рукописний переклад дев'яносто п'яти рядків твору «Журавлі Ібіка» [3]. Це — уривок одного з найвищих досягнень баладної творчості Ф. Шиллера. Як відомо, оригінал балади має 184 рядки. Хоча ім'я перекладача й відсутнє, можна з великою ймовірністю припустити, що йдеться про інтерпретацію о. Беднаржа [10; 12].

Кращим попередником Івана Франка у справі рецепції Шиллерової спадщини був А. Могильницький (1811–1873), який опублікував 1849 року на шпальтах «Зорі Галицької» [16, 240] баладу Шиллера «Граф із Габсбурга».

І. Франко справедливо піддав критиці і намагання І. Гушалевича (1823–1903) перекласти, зокрема, такі поезії Шиллера, як «Die Macht des Gesanges», «Das Lied von der Glocke», «An die Freiheit». Усі спроби І. Гушалевича слід розглядати радше як самобутні переспіви («До моєї мислі», «Пісня життя» та «До свободи»), тобто наслідування Шиллерових ідей. Натомість позитивно характеризував І. Франко виступи М. Козановича (1807–1877), а саме його інтерпретації з Шиллера «Elegie auf den Tod eines Jünglings» («На смерть младенця»), «Der Taucher» («Норець»). Критик вбачав у ньому «прихильника народної мови в письменстві». Українську шиллеріану збагатили Б. Дідицький та О. Кониський. До речі, О. Кониський також вдався до переспіву відомого твору Ф. Шиллера «An Minna» («До Мінни»), видрукуваного у першій книжці «Галичанина» за 1862 рік.

Творчі змагання названих авторів не поповнили скарбницю української перекладної літератури. Проте вони були підґрунтям, що лягло в основу появи художньо довершених Франкових перекладів творів Ф. Шиллера. До того ж вони були ілюстративним матеріалом для І. Франка як дослідника німецької літератури загалом, так і Шиллерового доробку — зокрема.

І. Франко переклав два поетичні твори Ф. Шиллера: «Прогулька» («Der Spaziergang», 1795) [33] та «Помпея й Геркуланум» («Pompej und Herkulanum», 1796) [33]. Обидва переклади були виконані спеціально для збірки поезій, що вийшла у Львові напередодні 155-ї річниці від дня народження автора драми «Розбійники» [30]. Без перебільшення можна стверджувати: так, вони й започаткували новий етап в історії сприйняття творчості німецького поета в Україні. Перекладач повністю зберіг у своєму прочитанні високий дух античності — характерну озна-

ку названих поем. І. Франко строго дотримувався розміру оригіналу — елегійно-го дистиха, себто гекзаметра у поєднанні з пентаметром, прискіпливо «копіював» синтаксично-образний лад, не порушуючи законів рідної мови. У намаганні передати стилістичні особливості поем Ф. Шиллера з їхньою проекцією на античність, І. Франко допускав у обох перекладах розгалуження складнопідрядних речень та рясноту інверсій, що нагадує античний лад мови. Так, приміром, особливу щедрість у поемі «Прогулька» інверсивних зворотів типу «*der Ernten ruhiger Kreislauf*» (жнив спокійний цикл), що творять високий стиль оповіді, перекладач компенсував аналогічними за стильовою функцією постпозитивними епітетами.

*Піль тих народе щасливий, що не проснувся до свободи,
Як ті поля ти живеш мирно у законах тісних.
І не виходять бажання твої поза обруб щорічно жнива,
І як щоденний твій труд, правильно вік твій сплива.
Але хто враз відбира мені любий сей вид? Чужосільний
Дух якийсь віє нараз по тих чужіших полях.
Ділиться різко щось, де ще лиш ось що любовно мішалось,
І лиш однакове вже в парі з ним іде.
Видно різницю станів. Рядом гордим високі тополі
Перед дворами стоять, пишно та з-панська глядять [33, 112].*

*Glückliches Volk der Gefilde! Noch nicht zur Freiheit erwachet,
Theilst du mit deiner Flur fröhlich das enge Gesetz.
Deine Wünsche beschränkt der Ernten ruhiger Kreislauf,
Wie dein Tagewerk, gleich, windet dein Leben sich ab!
Aber wer raubt mir auf einmal den lieblichen Anblick? Ein fremder
Geist verbreitet sich schnell über die fremdere Flur.
Spröde sondert sich ab, was kaum noch liebend sich mischte,
Und das Gleiche nur ist's, was an das Gleiche sich reiht.
Stände seh' ich gebildet, der Pappeln stolze Geschlechter
Zieh in geordnetem Pomp vornehm und prächtig daher [36, 37].*

І. Франко як реципієнт зумів проникнути в поетичний світ Ф. Шиллера, про-йнятися його античним світобаченням і таким чином наблизити читача до того розуміння барв і звуків поеми «Помпея й Геркуляnum», яке нагадує знамениті полотна епохи Відродження.

До слова, виконуючи свого часу зіставлення першотвору з польськомовним перекладом власного твору «Каменярі», І. Франко наголошував: «Коли слова перших трьох категорій творять головну основу словесного твору, надаючи йому зміст і акцію, то слова другої категорії — се неначе тінювання в малярстві, що оживляє і упластичнює картину» [31, 20]. Тому він як перекладач прагнув до максимального збереження у процесі відтворення усіх компонентів оригіналу. Крізь призму його прочитання постає не уявний, а конкретно існуючий світ, характерний для першотвору та його автора. Нерідко перекладач вдавався до пояснення

німецьких рядків шляхом доповнення окремих художніх компонентів, уточнення слів, їх порядку. Проте це не йшло у розріз зі стильовими настановами першотвору, бо, вносячи подібні корективи, Франко орієнтувався на всю ідейно-художню структуру твору. Це рельєфно проступає з перекладу першої частини «Фауста» Гете [6; 30] — безпрецедентного в історії німецької літератури явища. І. Франко як перекладач звертав особливу увагу на цінне збереження в трансформації всієї гама ідейного багатства оригіналу, його художньо-стилістичної своєрідності, не забуваючи й про важливість художньої деталі: «... я старався переводити “Фавста” вірно..., наскільки се було згідне з духом нашої мови» [30, 180].

Аналогічне твердження міститься також у «Передньому слові» [5] до 16 перекладів поезій Г. Гайне, що було своєрідним трактуванням Франкового перекладацького досвіду щодо інтерпретації німецької літератури загалом.

«Перекладаючи Гайне, — підкреслював І. Франко, — я дбав про те, щоби передати якомога вірно не тільки думку, але також форму, тон, розмір первотвору» [30, 446]. Зрозуміло, це не означає абсолютизації права перекладача на шаблонну фіксацію об'єкта зображення. Франко робить акцент на потребі передати індивідуальну манеру письма автора оригіналу, виявляє типологічні сходження в різних літературах, що призводить до системної характеристики процесу міжлітературної взаємодії. «Пушкінова драма “Борис Годунов” була першою в російському письменстві драмою в новочаснім значенні... Можна в тій драмі бачити подекуди вплив Шекспіра та Байрона, а щодо будови, не зв'язаної правилами, прийнятими в англійських драматургів, також вплив драми Гетего “Götz von Berlichingen”; та все-таки Пушкінова драма лишається в високій мірі оригінальною, типово російською й історичною» [29, 179].

Щоправда, у перекладі аналізованих творів Ф. Шиллера, зокрема поеми «Прогулька», має місце зрив спрощення поетичних образів, зміщення їх у часі. Так, у перекладі мелодійного, гранично простого словосполучення («tief neigen der Erlen / Kronen sich, und im Wind wogt das versilberte Grass»), тобто низько хиляться крони вільх і на вітрі колихається посріблена трава, пропущено у Франковому прочитанні важливу деталь — «посріблена трава». Цей епітет органічно разом з іншими словесно-образними засобами покликаний втілити думку про чистоту природи, що є джерелом духовного та фізичного оновлення людини. Тим паче, що на цьому виразно акцентує автор у звертанні до природи: «Reiner nehm ich mein Leben von deinem reinen Altare» («Та я чистіше жите візьму з вітваря чистого твого»).

У намаганні зробити доступною для читача красу поетичного мислення німецького поета, український майстер вдавався до прямого і далєбі не завжди вдалого наслідування Шиллерового синтаксису. А це, зрештою, привело до ускладнення конструкцій типу: «Dieses Dienergefolg meldet den Herrscher mir an» — «Служби дружина стрійна пана звіщає мені»; «Deiner heiligen Zeichen, o Wahrheit, hat der Betrug sich (Angemasst der Natur köstlichste Stimmen entweiht» — «Знамена, правдо, твої присвоїла ошука святії і опоганила всі звуки природи ніжні».

Перекладач конкретизує, деталізує загальні поняття, як наприклад, у поемі «Помпея й Геркуланум»: «der räumige Portikus öffnet Seine Hallen» — «ось і портік

широкий провадить в сіни й пристінки»; «Da stehn noch die schönen Geschirre» [35] — «Ось горнятка й збаночки».

Франко, як слушно зауважує О. Домбровський, і в чому переконуємось частково на вищенаведених прикладах, «дозволяв собі міняти заголовки, давати назви окремим поезіям або частинам, яких вони в оригіналі не мали. З цієї точки зору переклади Франка вимагають спеціального дослідження, тому що між теоретичними настановами і його перекладацькою практикою існує певна розбіжність» [8, 316].

Усвідомлюючи суспільну роль перекладу як одного з найважливіших факторів міжнаціональної взаємодії літератур, І. Франко вперше у вітчизняному літературознавстві науково розробив, творчо обґрунтував і засвоїв теоретичні принципи мистецтва художнього перекладу, критерії оцінки якості інтерпретації першотвору, відбору оригіналу, питання адекватного відтворення тексту з врахуванням органічної єдності змісту й форми, а також концептуальні завдання перекладача.

Численні міркування І. Франка про переклад, висловлені з різних приводів і розписані в багатьох статтях, склали б цілісне монографічне дослідження. Таке видання вже давно на часі. Із його сторінок постав би на повен зріст Франко як теоретик і майстер художнього перекладу, як основоположник українського наукового перекладознавства.

І. Франко на практиці довів справедливність власного ж твердження, що «переклади чужомовних творів, чи то літературних, чи наукових, для кожного народу являються важним культурним чинником» [31, 7]. Його внесок у зведення «золотих мостів» дружби між народами засобами художньої трансформації творів різномовних літератур окреслює цілу епоху в українській перекладознавчій науці. Як перекладач Іван Франко доклав воістину титанічних зусиль, прилучаючи рідний народ до невичерпних джерел світової культури, сприяючи зміцненню культурних взаємин між Сходом і Заходом на зламі ХІХ — початку ХХ ст. Викликає подив його широкий діапазон зацікавлень найрізноманітнішими творами світової літератури і, зокрема, — німецької.

Завдяки невтомній діяльності І. Франка-перекладача (умовний початок припадає на 1879 рік, коли побачила світ перша друкована збірка його перекладів під назвою «Думи й пісні найзнатніших європейських поетів»), в українську літературу ввійшли твори Данте, Шекспіра, Байрона, Гюго, Верлена, Золя, Бернса, Шеллі, Ібсена, Міцкевича, Врхлицького, Йокаї, Пушкіна, Лермонтова, Чернишевського, а також представників німецькомовного письменства — Лесінга, Гете, Шиллера, Геббеля, Гельдерліна, Гайне, Гервега, Фрайліграта, Грюна, Ленау, Келлера, Майєра та інших. Розглядаючи перекладацьку діяльність І. Франка під кутом зору її зв'язку з сучасністю, її беззаперечного благотворного впливу на сучасний процес міжлітературної взаємодії, відомий український поет Дмитро Павличко писав на сторінках «Літературної газети»: «Ми досі користуємося Франковими перекладами з багатьох мов Європи та Азії; адже потрібні ще десятиліття, щоб навіть зусиллями наших кращих перекладачів заново... перекласти все те, що витлумачив один Франко» [21, 6].

Ми звикли до характеристики в оцінці Франка як титана духу й творчої сили, «велетня думки і праці» [4, 3]. Бо вона природно відтворює його реальний внесок у розвиток численних ділянок суспільного і людського життя. Звідси — висно-

вок: серед різноманітних зацікавлень І. Франка чільне місце займає мистецтво перекладу. Власне, в розробці теорії перекладу і утвердження її визначальних принципів на практиці Франко був свого часу вершиною [1, 3]. Автор особливо цінного трактату «Із секретів поетичної творчості» надавав великого значення художнім трансформаціям з літератур різних народів, увиразнюючи важливість фактору збагачення мистецьким досвідом національних культур, в т.ч. і рідного народу. Власне для того, щоб «не повторяти того, що вже другі забули, а вносити у всесвітню скарбницю літературну хоч малу крапельку, а нового, свого власного, зачерпнутого з криниці того життя народного і індивідуального, що ще перед ним не було так експлуатоване» [15, 16].

І. Франко аргументовано довів: кожний визначний твір іноземної літератури внаслідок сприйняття шляхом високохудожнього перекладу органічно вписується в контекст літератури-реципієнта, стає якісно новою домінантою міжлітературної взаємодії та взаємозбагачення художнім досвідом — нерідко кількох літературних систем. Так, приміром, передрукуючи свій переклад румунської народної балади «Майстер Маноле», Франко наводить у праці «Студії над українськими народними піснями» характерний приклад такого панорамного осмислення факту. «Німецький автор (В. Коцебу. — М. 3.) переклав румунський твір досить свobodно, тому я й покористувався досить свobodно його перекладом, заступаючи напущену фразеологію простішими висловами в дусі народної поезії» [28, 466]. У цих словах цілеспрямовано підкреслюється також контекстуальна вторинність, що відводиться мові-посереднику. Це — промовиста ілюстрація того, що Франко-перекладач у своїй практиці не завжди користувався першоджерелом, тобто текстом мовою оригіналу. Осмислюючи архітекtonіку взаємодії національних культур, І. Франко постійно прагнув до конкретної дефініції кожного виміру як одиничного, так і загального. Його перекладацький доробок увібрав досвід з проекцією на тримірність таких фаз, як а) літературні зв'язки, б) рецепція, та в) інтерпретація.

«Перекладаючи загалом докладно рядок за рядком я, крім природних вимог нашої мови, що при відповіднім ужитті робить можливим конкретніше, живіше та колоритніше представлення, ніж у російській подбав поперед усього про правильну, чисто дактилічну будову гекзаметрів із захованням у переважнім числі віршів правильної цезури, чого в віршах Костомарова, очевидно, не обшліфованих для друку, аж надто часто відчувається недостаток», — пояснює І. Франко свої перекладацькі засади на основі перекладу поеми «На руїнах Пантікалеї» М. Костомарова [29, 298].

Подібні висловлювання Франка про мистецтво перекладу дають можливість відініти межі змагання між об'єктивною інтерпретацією оригіналу і суб'єктивним тлумаченням його перекладачем. Особливо характерною у цьому напрямку є його ґрунтовна перекладознавча студія «“Каменярі”. Український текст і польський переклад. Дещо про штуку перекладання», яку І. Франко написав 3–24 травня 1911 року. Ця праця, як переконливо відзначає Р. Зорівчак, й досі залишається «неперевершеним зразком лінгвістичного аналізу перекладу, цікавого ще й тим, що цей аналіз зробив автор оригіналу» [14, 128]. Зрозуміло, погляд І. Франка на механізм

міжлітературного впливу не суперечить принципам детального аналізу перекладного твору, а також загальної оцінки його автора [11, 456; 13, 1084].

Своєю перекладацькою діяльністю І. Франко, за образним висловлюванням О. Білецького, «розбирав стіну національної обмеженості», виводив українське слово на простори нових тем, живих контактів із літературами багатьох народів світу [7, 302]. Так, Франкове слово захоплює енциклопедичністю пізнань у найрізноманітніших ділянках людинознавства. Воно близьке й зрозуміле сучасникам. Їм адресована ціла низка праць, власне, помітних у франкознавстві упродовж останнього десятиріччя. У цьому зв'язку слід відзначити ґрунтовні монографії В. Корнійчука («Ліричний універсам Івана Франка. Горизонти поетики», 2004; «Мов органи в величному храмі... Контексти й інтертексти Івана Франка», 2007), Б. Тихолоза («Психодрама Івана Франка в дзеркалі рефлексійної поезії», 2005), Т. Гундорової («Франко не Каменяря. Франко і Каменяря», 2006), Г. Сабат («Казки Івана Франка: особливості поетики», 2006), Я. Мельник («І остатня часть дороги... Іван Франко: 1908–1916», 2006), Л. Сеника («Студії ліричної драми Івана Франка «Зів'яле листя», 2007), М. Жулинського («Він знав, «як много важить слово...», 2008). Відомий український франкознавець Микола Ткачук слушно зауважив, що в українській літературі творчість І. Франка «органічно продовжила тяглу лінію естетичних шукань митців-попередників, підсумувала й накреслила нову естетичну стратегію в її розвитку, позначену модерністською дискурсивною практикою» [25, 286].

Заслуги І. Франка як перекладача — значні й не втрачають своєї вартості у культурному просторі. Вони примітні за сучасної доби, на зламі ХХ — початку ХХІ ст., коли йдеться про аргументовану доцільність засвоєння надбань українського красного письменства крізь призму її інтерпретації різними мовами народів світу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арват Ф. Іван Франко — теоретик перекладу. — Чернівці: Вид-во ЧДУ, 1969. — 38 с.
2. Бендзар Б. Вклад Івана Франка в справу популяризації надбань української літератури серед австрійців та німців // Українське літературознавство. — Вип. 3. — Львів, 1968. — С. 83–88.
3. Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, фонд Я. Головацького, п. 54, спр. № 790, арк. 1.
4. Возняк М. Велетень думки і праці. Шлях життя і боротьби Івана Франка. — К.: Держлітвидав УРСР, 1958. — 403 с.
5. Гейне Г. Вибір поезій. (Німеччина. Байки для дітей). — Львів, 1892. — С. 5–7.
6. Гете Йоганн Вольфганг. Фавст. Часть перша. З німецької переклав і пояснив І. Франко. Заходом «Світу». — Львів, 1882. — 223 с.
7. Денисюк І. Літературознавчі та фольклористичні праці. Т. 2: Франкознавчі дослідження. — Львів: [б.в.], 2005. — 527 с.
8. Домбровський О. Іван Франко — теоретик перекладу // Іван Франко. Статті і матеріали. Збірник шостий. — Львів, 1958. — С. 306–330.
9. Журавська І. Іван Франко і зарубіжні літератури. — Київ: Вид-во АН УРСР, 1961. — 381 с.
10. Зимомря М., Бобинець С. Перші українські інтерпретації творів Ф. Шіллера // Радянське літературознавство. — 1978. — № 11. — С. 52–62.

11. Зимомря М. До питання про роль Івана Франка-журналіста в контексті міжнародних культурних зв'язків в кінці ХІХ — на початку ХХ ст. // Іван Франко і світова культура. Матеріали міжнародного симпозіуму ЮНЕСКО. — Книга 1. — К.: Наук. думка, 1990. — С. 455–457.
12. Зимомря М. Мовностилістичні особливості Франкових перекладів поем Ф. Шіллера // Особливості розвитку сучасних германських і романських мов. — Ужгород, 1974. — С. 50–54.
13. Зимомря М. Німецька література в перекладацькому контексті Івана Франка // Іван Франко: дух, наука, думка, воля: Матеріали Міжнародного наукового конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка. — Львів, 2008. — Т. 1. — С. 1083–1091.
14. Зорівчак Р. Іван Франко — теоретик перекладу // Жовтень. — 1976. — № 8. — С. 127–130.
15. Зоря. — 1893. — № 1. — С. 269.
16. Зоря Галицкая. — 1849. — Ч. 40. — С. 240.
17. Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49. — Львів, 1909. — С. 199–200.
18. Над'ярних Н. Не просто вплив // Радянське літературознавство. — 1979. — № 4. — С. 9–19.
19. Нахлік Є. Йосиф Левицький як літературний критик // Слово і час. — 2001. — № 12. — С. 3–12.
20. Осовецька Л. Переклади Івана Франка з німецько-швейцарської літератури // Наукові записки Київського держ. ун-ту. — 1956. — Т. 15. — Вип. 7. — № 9. — С. 143–157.
21. Павличко Д. Наш Каменяр // Українська мова література в школі. — К.: Радянська школа, 1966. — № 8. — С. 1–7.
22. Ривкіс Я. Іван Франко і німецька література // Наук. зап. Житом. пед. ін-ту. — 1956. — Т. 4. — С. 113–129.
23. Рильський М. Мистецтво перекладу: статті, виступи, нотатки. — К.: Рад. письменник, 1975. — 343 с.
24. Рудницький Л. Іван Франко і німецька література. — Мюнхен: Logos, 1974. — 226 с.
25. Ткачук М. Лірика Івана Франка. — Тернопіль-Київ: Світ Знань, 2006. — 296 с.
26. Франко І. З чужих літератур // Літературно-науковий вісник. — 1898. — Т. 1. — Кн. I. — С. 61–62.
27. Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. — Т. 5. — К.: Наукова думка, 1976. — 384 с.
28. Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. — Т. 10. — К.: Наукова думка, 1976. — 528 с.
29. Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. — Т. 11. — К.: Наукова думка, 1978. — 528 с.
30. Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. — Т. 13. — К.: Наукова думка, 1978. — 664 с.
31. Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. — Т. 39. — К.: Наукова думка, 1983. — 704 с.
32. Хомицький О. Німецькі письменники-реалісти ХІХ ст. в оцінці Івана Франка // Радянське літературознавство. — К., 1963. — № 1. — С. 62–71.
33. Шіллер Ф. Поезії. — Львів, 1914. — 37 с.
34. Ярема Я. Іван Франко і Фауст Гете // Дослідження творчості Івана Франка. — Київ, 1956. — С. 68–107.
35. Schiller F. Gesammelte Werke in 8 Bänden. — Berlin: Aufbau-Verlag, 1955. — Bd. I. — 603 s.
36. Schiller Friedrich. Werke und Briefe. Bd. 1. Gedichte / hrsg. von Georg Kurscheidt. — Frankfurt am Main : Dt. Klassiker-Verlag, 1992. — 1532 s.